

شرکت های مادر تخصصی پدیده ای ناشناخته

۴- ارزش گذاری سهام به ارزش متعارف بازار (بهنگام)

۵- تفکیک بین درآمد حاصل از سود سهام (یا بهره) با سود و زیان ناشی از واگذاری یا فروش سهام

۶- مالکیت بیش از ۵۰ درصد سهام شرکت سرمایه پذیر (یا سلطه و کنترل تعیین کننده و مؤثر بر اساس قانون)

۷- سهامداری به جای مالکیت دارایی ها

۸- وجود ارتباط منطقی (فنی-تکنولوژی-جغرافیایی) بین شرکت های سرمایه پذیر (متناسب با اهداف شرکت مادر)

۹- توزیع سود شرکت های سرمایه پذیر (تابعه-فرعی) در شرکت سرمایه گذار هنگام تلفیق حساب ها نادیده انگاشته می شود.

۱۰- شرکت های سرمایه پذیر از نظر سیاست های پولی و مالی کاملاً تحت کنترل شرکت های تخصصی سرمایه گذاری هستند.

۱۱- مبادلات تجاری بین شرکت تخصصی سرمایه گذاری و شرکت های سرمایه پذیر (فرعی-تابعه) به هنگام تنظیم گزارش های مالی تلفیقی نادیده گرفته و حذف می شود.

۱۲- شخصیت حقوقی مستقل شرکت های سرمایه گذار و سرمایه پذیر تا قبل از تلفیق و تهیه گزارش های تلفیقی مالی معتبر است.

اما در مفاد برنامه سوم، صرفاً نام «مادر تخصصی» از مبانی نظری و علمی «شرکت های تخصصی سرمایه گذاری (Holding Company)» به عاریت گرفته شده و در رأس مجموعه ای قرار داده شده که هیچ سختی با ساختار و چارچوب های متعارف و متداول و پذیرفته شده و حاکم بر شرکت های تخصصی سرمایه گذاری نداشته و لذا عناصر متولی شکل دهی (اجرایی) به این گونه شرکت ها نیز هیچ شناختی از آنها ندارند (به دلیل عدم تطبیق مبانی علمی با راهکارهای تدوین شده) در قانون برنامه سوم (ماده ۶۴) وظایف حاکمیتی و تصدی گری دولت تعریف شده است و در مجموعه فعالیت های تصدی گری دولت، شرکت های مادر تخصصی (طبق ماده ۴ همین قانون) فعال خواهند شد. تحقق اهداف ماده ۶۴ تفکیک وظایف حاکمیتی از تصدی گری دولت و سازماندهی مجدد و مطلوب وظایف مزبور مستلزم شناخت کامل از چارچوب و ساختارهای پذیرفته شرکت های تخصصی سرمایه گذاری (یا مادر تخصصی) از سوی نهادهای مختلف و متولیان درگیر در سازمان دولت می باشد.

در قانون برنامه سوم سازماندهی مجدد شرکت های دولتی در قالب شرکت های مادر تخصصی ذکر شده ولی هیچ خصوصییتی برای شرکت های مزبور ارائه نگردیده است. در مفاد قانون، تشریح تفصیلی و تعیین چارچوب های مشخص شرکت های مزبور به تدوین آیین نامه های اجرایی مربوط موکول شده است. (تاکنون اسامی شرکت های مادر تخصصی و شرکت های زیر مجموعه آنها به تصویب رسیده است، لکن هیچ اساسنامه ای برای شرکت های مادر تخصصی به تصویب نرسیده است).

در پایان همواره این سؤال (موضوع) مطرح است که با توجه به تعریف علمی نظری شرکت های تخصصی سرمایه گذاری (که عمدتاً در بخش های غیردولتی و خصوصی در کشورهای توسعه یافته فعال هستند)، با توجه به اهداف برنامه (ماده ۶۴) و خصوصی سازی فعالیت های دولت، آیا ایجاد شرکت های مادر تخصصی با شرایط موجود، صرفاً به معنای تداوم حضور دولت در اقتصاد و تغییر ظاهری سازماندهی و دخالت های آن در فعالیت های تصدی گری نمی باشد؟ و آیا شکل گیری شرکت های مادر تخصصی با برداشتن های فعلی منجر به کوچک شدن بدنه و تشکیلات دولت می شود؟ شکل گیری شرکت های مادر تخصصی با شرایط موجود آیا منجر به ایجاد عدم تمرکز مورد نظر خواهد شد؟

در حال حاضر طبق مفاد قوانین و ضوابط موجود شرکت های مادر تخصصی و چارچوب های آن دارای شرایط و خصوصیات زیر هستند:

الف- شرکت های مادر تخصصی اکید عملیاتی نیستند، لذا خرید و فروش سهام جزو موضوع فعالیت آنها نیست (فروش سهام متعلق به این شرکت ها توسط نهاد دیگری انجام می شود).

ب- شرکت های زیر مجموعه در نتیجه تحلیل هزینه-فایده اقتصادی (کسب منفعت) تحت پوشش شرکت های مادر تخصصی قرار نمی گیرند.

ج- درصد سهام شرکت های مادر تخصصی در شرکت های زیر مجموعه مشخص نیست.

د- شرکت مادر تخصصی به صورت دولتی شکل می گیرد و صد درصد سهام آن متعلق به دولت است.

ه- شرکت مادر تخصصی نمی تواند به منظور بهینه کردن سبد سهام تحت مالکیت خود به راحتی سهام جدیدی را خریداری نماید.

و- شرکت های زیر مجموعه و جایگاه آنان مشخص نیست و برای شرکت های سرمایه پذیر از طریق این شرکت ها (شرکت های نسل سوم) رهنمودی وجود ندارد. و بالاخره می توان نتیجه گرفت شرکت های مادر تخصصی پدیده ای ناشناخته هستند و این مهم ترین دلیل عدم شکل گیری آنهاست. لذا برای دستیابی به شناخت لازم و مناسب از شرکت های مزبور باید ساختار، حدود و ثغور اختیارات و مسؤلیت ها و سازمان کلی آنها با توجه به اهداف دولت و جامعه تعریف شود.

پاورقی:

۱) برای اطلاعات بیشتر به مقاله خارج نمودن دولت از فعالیت های تجاری ترجمه پروین گودرزی، ۱۳۷۸مراجعه شود.

شرکت های مادر تخصصی با هدف ساماندهی بخش شرکت های دولتی برای اولین بار در مفاد قانون برنامه سوم توسعه معرفی شدند. در قانون مزبور سازماندهی شرکت های دولتی در قالب شرکت های مادر تخصصی به تصویب رسیده است. لکن به غیر از دو متن قانونی (مصوبه هیأت وزیران) که صرفاً به اعلام اسامی و شرکت های سرمایه پذیر (زیرمجموعه) شرکت های مادر تخصصی پرداخته است، هیچ متن، قانون و ضابطه ای در خصوص ماهیت، نحوه کارکرد، اهداف و تعاملات بین شرکت های فرعی، تابعه و شرکت مادر تخصصی تدوین نشده است.

لذا نویسندگان این مقاله تلاش می کنند صرفاً چارچوب کلی مهندسی مجدد شرکت های دولتی در ساختار شرکت های مادر تخصصی را با توجه به الگوهای نظری موجود معرفی و تحلیل نمایند. ضمن اینکه تشکیل شرکت های سرمایه گذاری (مادر تخصصی) به عنوان یک وسیله، اهم را یا ابزار برای تسهیل فرآیند خصوصی سازی در کشورهای مختلف توسط کارشناسان بانک جهانی نیز مورد تأکید قرار گرفته است. (۱)

شرکت های تخصصی سرمایه گذاری (Holding Company) که با ماهیت اصلی سهامداری و مدیریت شرکت های (سرمایه پذیر) فعال در رشته های مختلف فعالیت و با هدف کسب حداکثر منافع از طریق مالکیت سبد حاوی سهام متنوعی از شرکت های سرمایه پذیر ایجاد می شوند، در برخی از کشورها به تجارت مجموعه ای از اوراق بهادار قابل داد و ستد به عنوان ابزار سرمایه گذاری برای هر یک از سهامداران نیز می پردازند.

به عبارت دیگر شرکت های تخصصی سرمایه گذاری، در دوره های مختلف زمانی مجموعه ای سیال (قابل تغییر و انعطاف) از سهام و اوراق بهادار را در اختیار دارند، خرید و فروش سهام و اوراق بهادار در این شرکت ها درآمد و هزینه محسوب نمی شود و جنبه ای از تغییر در دارایی هاست. درآمد شرکت های تخصصی سرمایه گذاری، سود (منفعت) حاصل از هر سهم یا اوراق بهادار (تحت عنوان سود سهام، سود اوراق بهادار و...) است.

از سوی دیگر شرکت های تخصصی سرمایه گذاری، برای بهینه کردن سبد سهام یا اوراق بهادار همواره اقدام به انحلال، تجزیه، ایجاد و مهندسی مجدد سهام تحت مالکیت خود می پردازند و همانگونه که در رشته های مختلف تجاری/صنعتی به مدیریت سهام شرکت ها می پردازند، سهام شرکت هایی که در محدوده های مختلف جغرافیایی (ملی-منطقه ای یا فرامنطقه ای-چندملیتی) نیز فعال هستند را نیز مالک می شوند.

بدین ترتیب تعریف نظری شرکت های تخصصی سرمایه گذاری عبارت است از: «به شرکتی که بیش از ۵۰ درصد سهام دارای حق رأی شرکت سرمایه پذیر (فرعی-تابعه) را دارا باشد، شرکت اصلی (یا مادر) گفته می شود» و «علاوه بر این ممکن است غیر از درصد، طبق توافق یا قرارداد یا قانون به عنوان شرکت اصلی یا مادر انتخاب شود»، «شرکت اصلی شرکتی است که سیاست مالی و پولی شرکت سرمایه پذیر را در اختیار داشته باشد. به عبارت دیگر کنترل در اختیار شرکت اصلی است».

این شرکت ها، سرمایه گذاری های خود را به ارزش متعارف که ارزش بازار است، ارزشیابی می کنند چون در شرایط موجود، ارزش متعارف (ارزش روز) مناسب ترین مبنا (برای سنجش مقیاس، توانمندی و ارزش شرکت) است.

در این شرکت ها، توزیع سود حاصل از واگذاری یا فروش سرمایه گذاری ها به عنوان سود سهام ممنوع است و تمایز بین درآمد حاصل از بهره و سود سهام و سود زیان حاصل از واگذاری یا فروش سرمایه گذاری ها ضروری است. به همین دلیل شرکت های مزبور از انعکاس کلیه تغییرات در ارزش سرمایه گذاری های خود در صورت حساب سود و زیان مستثنی هستند.

جنبه یا بعد دیگر مجموعه شرکت های تخصصی سرمایه گذاری (Holding Company)، شرکت های سرمایه پذیر (فرعی-تابعه)، هستند که برای اهدافی نظیر تأمین منابع مالی، دسترسی به مواد اولیه ارزان تر و مناسب تر، توسعه تکنولوژی های موجود و... سهام خود را در مالکیت شرکت های تخصصی سرمایه گذاری قرار می دهند، به عنوان مثال شرکت های بزرگ و فراملیتی نفتی با مالکیت سهام شرکت های فعال در مراحل بالادستی و پائین دستی نفت، یک فرآیند کامل اکتشاف، استخراج، انتقال و تولید نفت خام و فرآورده های نفتی را (صرفاً از طریق سهامداری و مدیریت سهام) اداره می کنند. یا شرکت های خودروسازی تازه تأسیس در کشورهای در حال توسعه از طریق حضور در شرکت های تخصصی سرمایه گذاری می توانند تکنولوژی های جدید ساخت خود را از شرکت های پیشرفته و مطرح خودروسازی دنیا به کشور اصلی خود انتقال دهند.

در محدوده ملی نیز در کشورهای مختلف، شرکت های سرمایه پذیر، برای مدیریت مجموعه ای از یک فرآیند، تولید کالا یا خدمت یا تکمیل حلقه ها (رشته های مختلف فعالیت صنعتی تحت پوشش شرکت های تخصصی سرمایه گذاری) قرار می گیرند.

بدین ترتیب اصول مهم ایجاد، اداره و توسعه شرکت های تخصصی سرمایه گذاری عبارت است از:

۱- مدیریت مطلوب و بهینه شرکت های سرمایه پذیر با استفاده از ابزارهای مدیریتی بنگاهداری

۲- وجود امکان تجزیه، ادغام، انحلال، ایجاد و توسعه شرکت های سرمایه پذیر هماهنگ با صرفه و صلاح کلی برای شرکت تخصصی سرمایه گذار

۳- عدم تلفی تغییرات ارزش سهام به عنوان سود (یا زیان)